

REHABILITACJA BISKUPA DR. SZCZEPANA SOBALKOWSKIEGO

REHABILITATION OF BISHOP DR. SZCZEPAN SOBALKOWSKI

Dr Marcin Gołębiewicz

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie, Polska
e-mail: marcin.golebiewicz@ipn.gov.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6415-5664>

Abstrakt

Artykuł przedstawia zagadnienie przywracania dobrego imienia osobom niesłusznie skazanym w latach 1944-1989. Omówiono w nim podstawy do stwierdzenia nieważności orzeczeń organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości wydanych z powodu prowadzenia działalności niepodległościowej. W sposób szczególny podejmuje tematykę kwalifikacji prawnej zarzucanych lub przypisanych pokrzywdzonym przestępstw. Na bazie akt archiwalnych omówiono okoliczności bezzasadnego aresztowania i skazania na karę więzienia bp. dr. Szczepana Sobalkowskiego. Przedstawiono także fakty i dowody, które stanowiły podstawę do jego sądowej rehabilitacji. Analiza tej sprawy prowadzi do wniosku, że proces rehabilitacji osób niesłusznie skazanych nie został zakończony. W systemie przywracania sprawiedliwości dziejowej po okresie komunizmu, regulujący tę materię akt prawny jest nadal niezbędny.

Słowa kluczowe: ustawa lutowa, rehabilitacja sądowa, niesłuszne skazanie, działalność na rzecz niepodległego bytu państwa

Abstract

The article addresses the issue of restoring the good name of individuals wrongfully convicted between 1944 and 1989. It discusses the legal grounds for declaring null and void the rulings of law enforcement and judicial authorities issued as a consequence of independence-related activities. Particular attention is devoted to the legal classification of offenses alleged or attributed to the victims. Drawing on archival

records, the article outlines the circumstances of the unjustified arrest and imprisonment of Bp. Dr. Szczepan Sobalkowski. It also presents the facts and evidence that formed the basis for his judicial rehabilitation. The analysis of this case leads to the conclusion that the process of rehabilitating wrongfully convicted persons has not yet been completed. In the system of restoring historical justice after the communist era, the legal act regulating this matter remains indispensable.

Keywords: February Act, judicial rehabilitation, wrongful conviction, activity in support of national independence

Wprowadzenie

Szczególnie ważne miejsce w obszarze przywracania poczucia sprawiedliwości po 1989 r., zachwianego niesłusznymi, bezdusznymi i krzywdzącymi orzeczeniami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, wydanymi wobec osób represjonowanych z powodu prowadzenia działalności niepodległościowej, zajmuje ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. *o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego*¹. Wspomniany akt prawny w dalszym ciągu służy do znoszenia skutków prawnych orzeczeń skazujących.

Postępowanie rehabilitacyjne inicjowane jest wnioskiem. Do jego złożenia uprawnionymi są: osoby represjonowane, a na wypadek ich śmierci – małżonkowie, krewni w linii prostej, rodzeństwo oraz organizacje zrzeszające pokrzywdzonych. Po stronie instytucji państwowych uprawnienie do zainicjowania postępowania posiadają: Rzecznik Praw Obywatelskich, Minister Sprawiedliwości i prokurator. Po nowelizacji ustawy o IPN², przeprowadzonej ustawą z dnia 29 kwietnia 2016 r. *o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*³, legitymację do kierowania wniosków i występowania przed sądami *expressis verbis* uzyskali prokuratorzy Głównej Komisji i Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Sądy powszechne i wojskowe szczebla okręgowego, w postępowaniu karnym na posiedzeniu, rozstrzygają czy w konkretnej sprawie orzeczenia

¹ Dz. U. z 2024 r., poz. 442 [dalej: ustawa lutowa].

² Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. *o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*, Dz. U. z 2023 r., poz. 102 [dalej: ustawa o IPN].

³ Dz. U. z 2016 r., poz. 749.

wydane przez polskie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe [Zamroczyńska 2018, 54-57], w okresie od 1 stycznia 1944 r. do 31 grudnia 1989 r., pozostawały w związku z działalnością skazanego (podejrzanego, oskarżonego, obwinionego) na rzecz niepodległości Polski⁴. Uwzględnienie wniosku konsumuje się w postanowieniu stwierdzającym nieważność uprzednio wydanego orzeczenia (wyroku, postanowienia), co w skutkach jest równoznaczne z wydaniem wyroku uniewinniającego (art. 2 ust. 1 zd. drugie ustawy lutowej).

Zrównanie skutku w postaci stwierdzenia nieważności orzeczenia z uniewinnieniem przesądza o jego mieszanym charakterze – materialnoprawnym i procesowym, co pozwala na przyjęcie, że uznanie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego stanowi sytuację kontratypową (okoliczność wyłączającą bezprawność czynu) [Warylewski 2020, 354]. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wspomnianą działalność określono jako kontratyp oporu wobec zachowań władzy skierowanych przeciwko wolnościom i prawom obywatelskim [Zoll 1997, 101]. Ustawie nie podlegają jedynie rozstrzygnięcia zakończone wyrokiem uniewinniającym oraz orzeczeniem o umorzeniu postępowania karnego na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.⁵ Wymieniony przepis dotyczy negatywnych przesłanek procesowych w postaci: stwierdzenia, że czynu nie popełniono; braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia; braku ustawowych znamion czynu zabronionego oraz gdy ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Stwierdzeniu nieważności nie stoi na przeszkodzie umorzenie postępowania na podstawie przepisów ustaw i dekretnów amnestyjnych.

W procesie rehabilitacji rozumianej jako przywracanie do kategorii osób prawnie niewinnych, ustawodawca zdecydował się na przyjęte formuły tzw. rehabilitacji hybrydowej, a zatem o charakterze ustawowo-sędziowskim. Podstawy do stwierdzenia nieważności orzeczenia określa ustawa, jednakże w konkretnym przypadku wymagane jest uzyskanie stosownego orzeczenia sądowego [Sychta 2017, 19-20].

⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1995 r., sygn. Wz. 175/95, „Prokuratura i Prawo” 1995, z. 11-12, poz. 19.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2022 r., poz. 1375 z późn. zm. [dalej: k.p.k.].

Ustawa obejmuje nie tylko działalność niepodległościową prowadzoną w zorganizowanych strukturach, ale również w formie aktu indywidualnego, jeżeli tylko miał on na celu dążenie do odzyskania przez Polskę niepodległości⁶. W wymiarze jednostkowym działalność niepodległościowa mogła polegać na wyrażaniu poglądów o nieakceptowaniu ustroju Polski „ludowej” i manifestowaniu woli nastąpienia zmian, także w jednorazowym akcie udziału w demonstracji⁷.

Na mocy ustawy lutowej zniesieniu podlegają skutki prawne orzeczeń skazujących stanowiących indywidualne akty represji sądowych, wydane w oparciu o przepisy karne wymierzone przeciwko oponentom politycznym, w przeważającej mierze wprowadzone do prawodawstwa po II wojnie światowej [Grześkowiak 2020, 136]. Obejmują wyroki skazujące za czyny kwalifikowane w szczególności na podstawie: art. 85-88 *Kodeksu Karnego Wojska Polskiego*⁸, dekretu z dnia 30 października 1944 r. *o ochronie Państwa*⁹, dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*¹⁰ oraz jego następcy, który na dłużej zagościł do praktyki „wymiaru sprawiedliwości”, a mianowicie dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*¹¹.

W praktyce stosowania prawa, w konkretnych sprawach, pojawiają się wnioski dalej idące. Koncentrują się one wokół odpowiedzi na pytanie, czy stwierdzenie nieważności orzeczenia jest determinowane poprzez przyjętą w postępowaniu historycznym kwalifikację prawną czynu? Represje w równym stopniu mogły dotyczyć także osób skazanych za przestępstwa kryminalne np. przeciwko mieniu (kradzieże, rozboje, nielegalne posiadanie broni palnej) wprowadzone do systemu prawnego przed 1 września 1939 r., a nawet dewizowe (np. z art. 1 § 2 i art. 3 § 2 ustawy karnej dewizowej z dnia 28 marca 1952 r.¹²).

⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1992 r., sygn. I KZP 5/92, OSNKW 1992, z. 5-6, poz. 36.

⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2021 r., sygn. V KK 457/20.

⁸ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. – *Kodeks Karny Wojska Polskiego*, Dz. U. z 1944 r., Nr 6, poz. 27 [dalej: k.k. WP].

⁹ Dz. U. z 1944 r., Nr 10, poz. 50.

¹⁰ Dz. U. z 1945 r., Nr 53, poz. 300.

¹¹ Dz. U. z 1946 r., Nr 30, poz. 192 [dalej: m.k.k.].

¹² Dz. U. z 1952 r., Nr 21, poz. 134.

1. Bp dr Szczepan Sobalkowski

Ksiądz Szczepan Sobalkowski urodził się 23 grudnia 1901 r. w Krompolowie w powiecie zawierciańskim, w rodzinie pracownika kamieniołomu i matki prowadzącej gospodarstwo domowe. Po ukończeniu w 1919 r. miejscowego gimnazjum, wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach. Czynnie uczestniczył w pracach Sodalicji Mariańskiej. Z racji dobrych wyników w nauce, po ukończeniu w 1923 r. seminarium, na koszt diecezji, wyjechał do Innsbrucku, gdzie podjął studia na tamtejszym wydziale teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał 27 lipca 1924 r. W 1926 r. uzyskał stopień doktora teologii moralnej. Pełnił posługę kapłańską na terenie diecezji kieleckiej, m.in. w parafiach w Płaszowej i Chmielniku. Kierował pracami Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. W 1928 r. został mianowany Prefektem Gimnazjum i Liceum im. bł. Kingi w Kielcach. Jednocześnie nauczał religii w szkole powszechnej i rzemieślniczej. W 1929 r. został profesorem Seminarium Duchownego w Kielcach oraz prefektem Gimnazjum Biskupiego im. Stanisława Kostki w Kielcach. W latach 1936-1939 był wicerektorem Seminarium Duchownego w Kielcach. Tuż przed wybuchem wojny został mianowany dyrektorem Gimnazjum Biskupiego im. Stanisława Kostki. Wybuch wojny uniemożliwił jednak objęcie tej funkcji. W latach 1939-1945 był profesorem w seminarium. Od 1941 r. brał udział w tajnym nauczaniu jako wykładowca religii. W 1943 r. wstąpił do Narodowych Sił Zbrojnych, gdzie pełnił posługę kapłańską. Złożył przysięgę na wierność i obrał pseudonim „Andrzej Boboli”. Dnia 1 lipca 1945 r. objął funkcję rektora Seminarium Duchownego w Kielcach, którą sprawował nieprzerwanie do zatrzymania 4 września 1951 r. W latach 1947-1950 był redaktorem *Współczesnej Ambony*¹³.

Papież Pius XII 3 czerwca 1957 r. mianował ks. dr. Szczepana Sobalkowskiego biskupem tytularnym medelitańskim i sufraganiem kieleckim. Sakrę biskupią otrzymał 11 lutego 1958 r. w Kielcach. Konsekratorem był biskup diecezjalny kielecki Czesław Kaczmarek, któremu towarzyszyli: Michał Klepacz, biskup diecezjalny łódzki i Piotr Kałwa, biskup diecezjalny

¹³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [dalej: AIPN], sygn. 1017/273, cz. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego Szczepana Sobalkowskiego z dnia 15 września 1951 r., życiorys, s. 31-36.

lubelski. Zmarł w trakcie nabożeństwa przed Cudownym Obrazem Matki Bożej w Częstochowie 15 lutego 1958 r. Sufraganem był jeden dzień. Ciało złożono do grobowca kapituły kieleckiej na cmentarzu starym w Kielcach [Gocel 2018, 299-300].

2. Proces

W świetle historycznych akt postępowania karnego ks. dr Szczepan Sobalkowski został zatrzymany 4 września 1951 r.¹⁴ Najprawdopodobniej jednak do pozbawienia jego wolności doszło wcześniej, a mianowicie już 31 sierpnia 1951 r. Mogą na to wskazywać zachowane w aktach kontrolnych protokoły jego przesłuchania w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w charakterze świadka w okresie od 31 sierpnia 1951 r. do 3 września 1951 r.¹⁵ Czynności te wykonano w Warszawie, co chociażby z racji odległości od miejsca zamieszkania księdza, wykluczało prowadzenie ich w warunkach z wolnej stopy.

W przebiegu śledztwa i postępowania sądowego ks. Sobalkowski był tymczasowo aresztowany¹⁶. Przebywał w Więzieniu Karno-Śledczym Warszawa I (na Mokotowie)¹⁷. W dacie zastosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego i całym okresie trwania śledztwa, aż do zatwierdzenia aktu oskarżenia 18 stycznia 1954 r.¹⁸, podejrzany był o to, że: „do dnia 4 września 1951 r. w Kielcach bez zezwolenia Komisji Dewizowej posiadał około 1 400 (tysiąc czterysta) dolarów amerykańskich w monetach złotych, 400 (czterysta) rubli w monetach złotych, oraz około 5 (pięć) sztabek złota”.

¹⁴ Tamże, sygn. 1017/273, cz. 1, Wniosek Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego o zastosowanie wobec Szczepana Sobalkowskiego tymczasowego aresztowania z dnia 5 września 1951 r., s. 25.

¹⁵ Tamże, 01251/152, cz. 1, Protokół przesłuchania świadka Szczepana Sobalkowskiego z dnia 31 sierpnia 1951 r., s. 68; tamże, Protokół przesłuchania świadka Szczepana Sobalkowskiego z dnia 1 września 1951 r., s. 74; tamże, Protokół przesłuchania świadka Szczepana Sobalkowskiego z dnia 2 września 1951 r., s. 87; tamże, Protokół przesłuchania świadka Szczepana Sobalkowskiego z dnia 3 września 1951 r., s. 93.

¹⁶ Tamże, 1017/273, cz. 1, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Szczepana Sobalkowskiego z dnia 5 września 1951 r., sygn. Dsp. I. Sb. 243/51, s. 26-27.

¹⁷ Tamże, 1017/273, cz. 1, Nakaz przyjęcia Szczepana Sobalkowskiego do Więzienia w Warszawie I z dnia 5 września 1951 r., sygn. Dsp. I. Sb. 243/51, s. 28.

¹⁸ Tamże, 1017/273, cz. 2, Postanowienie o zatwierdzeniu aktu oskarżenia z dnia 18 stycznia 1954 r., sygn. VII.Pn.II.175/53, s. 228.

tj. o przestępstwo z art. 3 ustawy z dnia 28 października 1950 r. *o zakazie posiadania walut obcych, monet złotych, złota i platyny oraz zaostrzeniu kar za niektóre przestępstwa dewizowe*¹⁹.

Z zatwierdzonego przez Dyrektora Departamentu Śledczego MBP płk. Józefa Różańskiego²⁰ planu śledztwa wprost wynika, że przyczyną aresztowania było równoległe prowadzone rozpracowanie bp. Czesława Kaczmarka. W założeniach cel tego śledztwa przewidywał: „[...] ujawnienie tajników działalności Ordynariatu Kieleckiego i ujawnienie wszelkich danych kompromitujących bp. Kaczmarka, [...] ustalenie istnienia w aparacie państwowym, w szczególności w organach B.P. wtyczki współpracujące z klerem katolickim oraz rozszyfrowanie jego szpiegowskiej działalności [...]”²¹. We wstępnych zagadnieniach podlegających wyjaśnieniu w śledztwie zawarto: „Powiązanie Kaczmarka, kurii i poszczególnych księży z NSZ w czasie okupacji [...], Kontakty i powiązania seminarium z „Don Suisse” [...], Formy kierowania seminarium przez episkopat, instrukcje, zjazdy i konferencje rektorów [...], System sprawdzania kandydatów do seminarium, wymogi polityczne, warunki, system obserwacji życia alumnów seminarium (donosicielstwo), inwigilacja alumnów poza seminarium [...], Rolę i zadania „Współczesnej Ambony” w świetle nastawień Hlonda i Kaczmarka, Sposoby przemycania do „Współczesnej Ambony” wrogich wiadomości politycznych [...], Przenikanie wiadomości do kleru z UB w Kielcach”²².

Zrealizowane w MBP pomiędzy 4 września 1951 r. a 12 stycznia 1954 r. przesłuchania ks. Sobalkowskiego w charakterze podejrzanego udokumentowano

¹⁹ Dz. U. z 1950 r., Nr 50, poz. 460. Ustawa ta weszła w życie 30 października 1950 r.

²⁰ Józef Różański właściwie Józef Goldberg, szer., b. płk. BP, ur. 1907 r. w Warszawie; w 1929 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 1936-1939 adwokat; w okresie od 9 września 1944 r. do 5 marca 1954 r. funkcjonariusz Resortu BP, a następnie MBP, od 10 lipca 1947 r. do 5 marca 1954 r. dyrektor Departamentu Śledczego MBP; wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m. st. Warszawy z dnia 11 listopada 1957 r., sygn. VII K 102/57 skazany w związku z pełnioną funkcją dyrektora Departamentu Śledczego MBP za nadużycia władzy na karę 15 lat więzienia, złagodzoną wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 2 października 1958 r., sygn. I 40/58 do 14 lat więzienia; 5 marca 1954 r. zwolniony dyscyplinarnie z organów BP i pozbawiony stopnia oficerskiego. Zob. AIPN, 0193/7094, Akta osobowe funkcjonariusza SB Józefa Różańskiego, s. 65-66, 84-94.

²¹ AIPN, 01251/152, cz. 1, Plan śledztwa, bez daty, s. 42-55.

²² Tamże, 01251/152, cz. 1, Zagadnienia wstępne podlegające wyjaśnieniu w śledztwie przeciwko aresztowanym, bez daty, s. 144-46.

w 120 odrębnych protokołach. Śledztwo w całości zostało przeprowadzone w Departamencie Śledczym MBP. W tym czasie nadzór prokuratorski, sprawowany przez Departament IV (Specjalny) Generalnej Prokuratury, ograniczał się wyłącznie do akceptowania wniosków MBP w zakresie cyklicznego przedłużania czasu trwania tymczasowego aresztowania [Romanowska 2021, 49]. Z uwagi na to, że skarga oskarżycielska przewidywała m.in. zarzut z art. 86 § 1 i 2 k.k. WP, który pociągał za sobą właściwość sądu wojskowego, w końcowej fazie śledztwa, sprawę przekazano pod nadzór Naczelnej Prokuraturze Wojskowej²³.

Na powiązanie obu postępowań wskazuje dołączenie do materiału dowodowego w sprawie ks. Sobalkowskiego wyciągu z fragmentu zeznań złożonych w charakterze świadka w procesie przeciwko bp. Kaczmarkowi. Dotyczy on odpowiedzi na pytanie prokuratora co do stosunku biskupa do podziemia niepodległościowego po zakończeniu II wojny światowej. Jako świadek zeznał, że obaj z księdzem biskupem jako zwierzchnicy, jeden z seminarium a drugi diecezji, udzielili ks. Tadeuszowi Łagowskiemu zezwolenia na wyjazd na ziemie zachodnie²⁴. Ksiądz bp Kaczmarek będąc samemu tymczasowo aresztowanym, nie miał złudzeń, że podobny los spotka także innych księży diecezji kieleckiej, w tym ks. dr. Szczepana Sobalkowskiego [Gryz 2023, 111].

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie wyrokiem z 24 czerwca 1954 r. (sygn. Sr 27/54) uznał ks. dr. Szczepana Sobalkowskiego za winnego popełnienia wszystkich zarzucanych mu aktem oskarżania czynów polegających na tym, że: 1) „w okresie od 1945 r. do sierpnia 1951 r. na terenie województwa kieleckiego, jako współuczestnik kierowanego przez Czesława Kaczmarka ośrodka antypaństwowego usiłował przemocą zmienić ustrój Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przez obalenie władzy robotniczo-chłopskiej

²³ Tamże, 1017/273, cz. 2, Postanowienie o zatwierdzeniu wniosku oficera śledczego MBP w przedmiocie przekazania akt sprawy Szczepana Sobalkowskiego wg. właściwości NPW z dnia 30 listopada 1953 r., sygn. D. Spec. I Sb. 243/51, s. 216.

²⁴ Tamże, 1017/273, cz. 2, Wyciąg ze stenogramu zeznań świadka Sobalkowskiego Szczepana złożonych na rozprawie sądowej w dniu 18 września 1953 r., sygn. Sr 27/54, s. 128. Ksiądz Szczepan Sobalkowski w sprawie karnej przeciwko bp. Czesławowi Kaczmarkowi złożył zeznania 18 września 1953 r., tj. w piątym dniu rozprawy, zob. AIPN, 0330/233, t. 35, Stenogram z rozprawy sądowej przeciwko Kaczmarkowi Czesławowi i innym z dnia 18 września 1953 r., s. 129-48.

i przywrócenie władzy kapitalistyczną-obszarniczej drogą politycznej działalności skierowanej przeciwko podstawom ustroju ekonomicznego, społecznego i politycznego, tj. popełnienia przestępstwa z art. 86 § 1 i 2 kkWP”; 2) „w okresie od 1939 r. do 1945 r. idąc na rękę władzy okupacyjnej popierał ją przez nawoływanie w swych kazaniach wiernych do uległości i współpracy z okupantem, oraz że w wystąpieniach swoich siał niewiarę w wyzwolenie Polski, tj. popełnienia przestępstwa z art. 2 dekr. z dn. 31 sierpnia 1944 r.”²⁵; 3) „w okresie od 1945 r. do października 1950 r. na terenie Kielc dokonywał bez zezwolenia właściwych władz obrotu wartościami dewizowymi jak i przyjmował od szeregu osób dolary w banknotach i w złocie i sprzedawał je na „czarnym rynku” w Kielcach, tj. popełnienia przestępstwa z art. 1 § 1 Ustawy Karno-Dewizowej z dn. 28 marca 1952 r.”²⁶; 4) „w okresie od 1945 r. do 31 sierpnia 1951 r. w Kielcach posiadał bez zezwolenia właściwych władz 500 dolarów amerykańskich w złocie i 1 789 dolarów w banknotach, 955X rubli w złocie, 20 franków w złocie i inne drobne sumy obcej waluty tak w złocie jak i w banknotach a ponadto 32 sztabki złota, 77 blaszek w złocie, o rozmiarach od 1,5x1,5 cm. do 7x2,8 cm. jak i większą ilość biżuterii, tj. popełnienia przestępstwa z art. 3 § 1 Ustawy Karno-Dewizowej z dn. 28 marca 1952 r.” i za nie wymierzył mu kary jednostkowe odpowiednio w rozmiarze: 6, 5, 3 i 2 lat więzienia, w miejsce których orzekł karę łączną w wysokości 7 lat więzienia, połączoną z karami dodatkowymi w postaci utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres 4 lat oraz przepadek całego mienia na rzecz Skarbu Państwa²⁷.

W ocenie tego sądu jako „[...] zdecydowany wróg ustroju socjalistycznego [...]” był współpracownikiem zlikwidowanego przez władze UBP „[...] antypaństwowego ośrodka złożonego w większości z księży rzymsko-katolickich, którym kierował biskup ordynariusz Rzymsko-Katolickiej Diecezji Kieleckiej Kazimierz Czesław [...]”. W ramach przypisanej zbrodni z art. 86 § 1 i 2 k.k. WP głównie: wpajał podległym księżom oraz klerykom wrogość do władzy i ustroju Polski „ludowej”, manifestował swój wrogi stosunek

²⁵ Dekret z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami wojennymi oraz dla zdrajców Narodu Polskiego, Dz. U. z 1946 r., Nr 69, poz. 376 z późn. zm. [dalej: dekret sierpniowy].

²⁶ Ustawa karna-dewizowa z dnia 28 marca 1952 r., Dz. U. z 1952 r., Nr 21, poz. 134.

²⁷ AIPN, 1017/273, cz. 1, Wyrok WSR w Warszawie z dnia 24 czerwca 1954 r., sygn. Sr 27/54, s. 304-309.

do reformy rolnej, wzywał księży do poparcia w wyborach w 1947 r. mikołajczykowskiego PSL, brał udział w 1945 r. w spotkaniach w ramach Stronnictwa Pracy, udzielił ks. Tadeuszowi Łagowskiemu należącemu do NSZ zgody na wyjazd na tzw. ziemie odzyskane w celu udziału w nielegalnym przerzucie poza granice kraju „[...] osób skompromitowanych działalnością antypaństwową [...]”, a także przekazał innej osobie, pozostawioną mu na przechowanie, broń palną. W okresie okupacji niemieckiej należał do NSZ, gdzie posługiwał się pseudonimem „Andrzej Boboli”. W zakresie przypisanego przestępstwa zakwalifikowanego z art. 2 dekretu sierpniowego, zdaniem WSR w Warszawie, miało ono polegać na popieraniu listów pasterskich wydanych przez bp. Czesława Kaczmarka i wygłaszaniu kazań, w których stawiał za wzór ludności polskiej Hitlera i armię hitlerowską, a także nawoływaniu ludności polskiej do walki przeciwko ZSRR i ruchom lewicowym w Polsce. W kwestii zaś dotyczącej wyszczególnionych w wyroku walorów w złocie i banknotach zagranicznych, sąd wojskowy ustalił, że stanowiły one tzw. fundusz seminaryjski, który ks. Szczepan Sobalkowski po objęciu funkcji rektora Seminarium Duchownego w Kielcach, przejął od swego poprzednika ks. Jana Jaroszewicza, a następnie opiekował się nim i „[...] ukrywał go [...]”.

W okresie odbywania kary więzienia, w opinii administracji Więzienia w Sztumie, był „[...] wrogo ustosunkowany do Polski Ludowej i ZSRR [...]”. Wyrok jaki otrzymał za popełnione przestępstwa uważa za niesprawiedliwy, skruchy za popełnione przestępstwa nie okazuje²⁸.

Więzienie we Wronkach opuścił 12 maja 1956 r.²⁹ na zasadzie warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary, w związku z zastosowaniem przez Sąd Wojewódzki dla m. st. Warszawy w postanowieniu z 7 maja 1956 r. (sygn. Sr 27/54) ustawy z dnia 27 kwietnia 1956 r. o *amnestii*³⁰, na mocy której orzeczoną mu uprzednio karę łączną złagodzono do 4 lat więzienia³¹.

²⁸ Tamże, 507/230, Opinia Zastępcy Naczelnika Więzienia w Sztumie z dnia 23 marca 1955 r., s. 20.

²⁹ Tamże, 507/230, Zawiadomienie o zwolnieniu więźnia karnego z dnia 12 maja 1956 r., s. 41.

³⁰ Dz. U. z 1956 r., Nr 11, poz. 57.

³¹ AIPN, 1017/273, cz. 2, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego dla m. st. Warszawy z dnia 7 maja 1956 r., sygn. Sr 27/54, s. 367-368.

3. Rehabilitacja

Prokurator Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie działając z urzędu, na podstawie art. 1 i art. 3 ust. 1 ustawy lutowej, 14 marca 2025 r. skierował do Sądu Okręgowego w Warszawie wniosek o stwierdzenie nieważności wyroku WSR w Warszawie z 24 czerwca 1954 r. (sygn. Sr 27/54)³². Zdaniem wnioskodawcy, w zakresie czynów z pkt. 1 i 2 sentencji wyroku, ocena zebranego w sprawie historycznej materiału dowodowego nie nastrocza problemów, że skonkretyzowane w czasie i miejscu zachowania, nie wyczerpywały znamion przestępstw zakwalifikowanych odpowiednio z art. 86 § 1 i 2 k.k. WP oraz art. 2 dekretu sierpniowego. Nawet z uzasadnienia wyroku nie wynikało, aby ks. dr Szczepan Sobalkowski podejmował się jakichkolwiek działań stosując samemu przymus, względnie, aby kogokolwiek do niej nakłaniał. Przypisane mu zachowania nie wyczerpywały znamion usiłowania doprowadzenia do usunięcia, nie tylko zwierzchnich organów władzy i ustroju, ale także jakichkolwiek innych agend terenowych instytucji państwowych. W zakresie występków z art. 2 dekretu sierpniowego, wspomniany przepis penalizował zachowania polegające na wymuszaniu świadczeń pod groźbą ujęcia osób i oddania ich w ręce władz okupacyjnych. Niezależnie zatem od wiarygodności dowodów zebranych w historycznym postępowaniu karnym, zarówno treści wygłoszonych kazań, jak też zarzucane mu poddawanie w wątpliwość wyzwolenia kraju spod okupacji niemieckiej, nie wyczerpywały znamion występków „szmalcownictwa”. W odniesieniu zaś do przypisanych przestępstw dewizowych, których miał dopuścić się w okresie od 1945 r. odpowiednio do października 1950 r. i 31 sierpnia 1951 r. (czyn z pkt. 3 i 4 sentencji wyroku), we wniosku podniesiono, że zakwalifikowano je z art. 1 § 1 i art. 3 § 1 ustawy karnej dewizowej z dnia 28 marca 1952 r., która weszła w życie 5 czerwca 1952 r.

Ks. Sobalkowski, podobnie też bp Kaczmarek, nie należeli ani też nie tworzyli żadnej nielegalnej organizacji antypaństwowej. Agitacja wyborcza w wyborach z 1947 r. za PSL, a ponadto przynależność w okresie okupacji niemieckiej do struktur NSZ i udział w spotkaniach Stronnictwa Pracy,

³² Archiwum Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie [dalej: AOKŚZpNP w Warszawie], Wniosek o stwierdzenie nieważności orzeczenia z dnia 14 marca 2025 r., sygn. Ns. 11.2025, s. 74-78.

stanowiły formy działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Czyny dotyczące obrotu kruszcem i walutą zagraniczną, będące podstawą stosowania tymczasowego aresztowania, a finalnie skazania, również należy zakwalifikować do form represji z tytułu prowadzenia działalności związanej z kierowaniem, niezależną od władz państwowych, katolicką placówką naukową. Tego wątku nie można było analizować bez uwzględnienia szerszego kontekstu walki władz komunistycznych z Kościołem katolickim, zwłaszcza w latach 1945-1956. Kwestionowane orzeczenie, zdaniem wnioskodawcy, było motywowane względami politycznymi. Zapadło w ramach stosowania represji sądowych z powodu prowadzenia przez ks. Sobalkowskiego działalności niepodległościowej.

W aktach kontrolnych zachował się zdumiewający w swojej formie i treści dokument, który przynajmniej częściowo odsłonił kulisy procesu przed sądem wojskowym. Z raportu oficera śledczego Departamentu Śledczego MBP ppor. Stefana Miszewskiego³³ dowiadujemy się, że proces ks. Sobalkowskiego miał charakter „kiblowy”, a mianowicie rozprawa sądowa odbyła się na sesji wyjazdowej w więzieniu mokotowskim w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 37, a wymieniony przysłuchiwał się jego przebiegowi. Funkcjonariusz MBP podczas przerwy w rozprawie odbył rozmowę z przewodniczącym składu orzekającego sędzią kpt. Stanisławem Gutakerem³⁴ i to na temat okoliczności

³³ Stefan Miszewski, płk MO, ur. 1926 r. w Warszawie; od 4 kwietnia 1947 r. w służbie w organach BP, od 1 czerwca 1948 r. w pionach śledczych: Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie i od 20 maja 1952 r. w Departamencie Śledczym MBP, 28 czerwca 1958 r. powołany na funkcję zastępcy naczelnika Wydziału I w Departamencie Śledczym MBP, od 18 września 1960 r. naczelnik Wydziału I, 1 sierpnia 1965 r. powołany na stanowisko zastępcy dyrektora Biura Śledczego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 30 września 1971 r. zwolniony ze służby w MSW. Zob. AIPN, sygn. 0194/3414, Akta osobowe funkcjonariusza SB Stefana Miszewskiego, s. 69-74.

³⁴ Stanisław Gutaker, ppłk. WP, ur. 1922 r. we Lwowie; 30 czerwca 1949 r. ukończył Oficerską Szkołę Prawniczą w Jeleniej Górze, 19 października 1961 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego; w okresie od 11 lipca 1949 r. do 31 stycznia 1957 r. asesor, a następnie sędzia Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie, od 1 lutego 1957 r. do 30 października 1958 r. sędzia i zastępca szefa Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego, w okresie od 31 października 1958 r. do 27 października 1961 r. inspektor w Zarządzie Sądownictwa Wojskowego, w okresie od 28 X 1961 r. do 26 VIII 1962 r. sędzia Najwyższego Sądu Wojskowego, w okresie od 27 sierpnia 1962 r. do 4 marca 1972 r. sędzia Izby Wojskowej Sądu Najwyższego; 4 marca 1972 r. zwolniony z wojskowej służby zawodowej. Zob. AIPN, sygn. 2240/790, Teczka akt personalnych żołnierza Stefana Gutakera, s. 8-18.

tej sprawy. Dowiedział się, o czym skrętnie zameldował swemu przełożonemu – zastępcy dyrektora Departamentu Śledczego MBP ppłk. Adamowi Humerowi³⁵, że kwestie odnoszące się do okupacji i środków płatniczych są mocne, w przeciwieństwie do słabo dowodowo wykazanego oskarżenia z art. 86 k.k. WP. Wymieniony poczynił ponadto własne uwagi na temat przebiegu procesu. Dobrze ocenił postawę sędziego przewodniczącego, który uciął niepotrzebne pytania prokuratora, uznając materię faktograficzną za wyczerpaną. Jednocześnie skrytykował zachowanie prokuratora mjr. Teofila Kota³⁶, a zwłaszcza intencje jego pytań. Uznał, że mogą one przynieść szkodę, o ile sąd weźmie je pod uwagę³⁷. Jak się potem okazało nie wziął i wydał wyrok zbieżny ze stanowiskiem wyrażonym w akcie oskarżenia sporządzonym w MBP.

W podsumowaniu zebranych w sprawie materiałów procesowych i operacyjnych, dokonanym 20 lat po wydaniu wyroku – funkcjonariusz SB określił ks. Sobalkowskiego mianem przedstawiciela „kleru reakcyjnego”³⁸.

³⁵ Adam Humer właśc. Adam Umer, ppłk. BP, ur. 1917 r. w Camedon w USA; w latach 1936-1939 studiował prawo w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 21 maja 1948 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego; w okresie od 12 września 1944 r. do 31 marca 1955 r. funkcjonariusz Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, od 23 sierpnia 1945 r. w MBP, w okresie od 31 marca 1945 r. do 31 marca 1955 r. wicedyrektor Departamentu Śledczego MBP; 31 marca 1955 r. zwolniony ze służby w organach BP; wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Warszawie z dnia 3 lipca 1998 r., sygn. X Ka 97/98 skazany w związku z pełnieniem funkcji wicedyrektora Departamentu Śledczego MBP za nadużycia władzy na karę 7 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Zob. AIPN, sygn. 0193/6972, Akta osobowe funkcjonariusza SB Adama Humera, s. 35-37 i 61-62; tamże, sygn. 3589/1, t. 35, Akta Sądu Wojewódzkiego w Warszawie przeciwko Adamowi Humerowi i innym, sygn. X Ka 97/98, s. 170-78.

³⁶ Teofil Kot, płk WP, ur. 1919 r. w Krasocinie; 12 grudnia 1947 r. ukończył Uniwersytet Łódzki; w okresie od 1 czerwca 1956 r. do 24 września 1947 r. prokurator Wojskowej Prokuratury 8. Dywizji Piechoty, od 25 września 1947 r. do 17 września 1952 r. podprokurator i wiceprokurator Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Łodzi, od 18 września 1952 r. do 5 maja 1955 r. podprokurator i wiceprokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej; 5 maja 1955 r. przeniesiony do rezerwy, pełnił służbę prokuratorską w strukturze prokuratury powszechnej; 2 września 1960 r. ponownie powołany do służby wojskowej; w okresie od 2 września 1960 r. do 29 marca 1967 r. wiceprokurator Prokuratury Warszawskiego Okręgu Wojskowego, od 30 marca 1967 r. do 12 września 1973 r. wiceprokurator NPW; 12 września 1973 r. zwolniony z zawodowej służby wojskowej. Zob. AIPN, sygn. 2174/5214, Teczka akt personalnych żołnierza Teofila Kota, s. 6-16.

³⁷ AIPN, 01251/152, cz. 1, Raport z dnia 18 czerwca 1954 r., s. 187-89.

³⁸ Tamże, 01251/152, cz. 1, Notatka informacyjna z opracowania pod względem ewidencyjno-operacyjnym i archiwalnym akt sprawy kontrolno-śledczej z dnia 11 czerwca 1973 r., sygn. 4946/III, s. 5.

Sąd Okręgowy VIII Wydział Karny w Warszawie postanowieniem z 13 maja 2025 r. (sygn. VIII Ko 112/25), po rozpoznaniu na posiedzeniu wniosku prokuratora, stwierdził nieważność wyroku WSR w Warszawie z 24 czerwca 1954 r. (sygn. Sr 27/54) wydanego przeciwko ks. dr. Szczepanowi Sobalkowskiemu w zakresie wszystkich przypisanych mu czynów objętych wyrokiem skazującym³⁹. W ocenie sądu wyrok z 1954 r. winien ulec unieważnieniu, albowiem wymieniony został skazany za przestępstwa popełnione w związku z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Podsumowanie

Przysłuchujący się rozprawie w charakterze publiczności oficer śledczy MBP ppor. Stefan Miszewski w raporcie skierowanym do ppłk. Adama Humera oględnie zapisał, że ks. Sobalkowski co do niektórych odczytywanych mu okoliczności stwierdza, że nie polegały one na prawdzie, a protokoły podpisywał, gdyż był zmęczony. W istocie oznacza to, że nie miał zachowanej swobody wypowiedzi, a słowa utrwalone w protokołach nie odzwierciedlały rzeczywistego przebiegu przesłuchań. Zebrane w sprawie dowody, nawet te o wątpliwej wartości, zdaniem sędziego kpt. Stanisława Gutakera, i tak czyniły oskarżenie z art. 86 k.k. WP mało wiarygodnym. Przynależność do NSZ, sympatie wobec takich ugrupowań politycznych jak PSL i SP, czy wreszcie zaangażowanie w organizacje katolickie i wszelka inna aktywność w ramach powierzonych funkcji kościelnych, bezpośrednio nie poprzedzały fazy siłowego usunięcia organów zwierzchnich narodu, ani też nie zmierzały do zagarnięcia władzy. Zarzut nie obejmował w ogóle nielegalnego posiadania (przetrzymywania) broni palnej lub materiałów wybuchowych. Nie było w końcu żadnego ośrodka antypaństwowego, w którym biskup diecezjalny, wyznaczałby komukolwiek nielegalne zadania. W zakresie kolejnego zarzutu Watykan nie prowadził przecież żadnej polityki antypolskiej, a w czasie II wojny światowej nie wspierał polityki Hitlera. Kościół katolicki w żadnej mierze nie przeszedł na „pozycje zdrady najżywotniejszych interesów Narodu”. Jednocześnie jakby nie dezawuować treści zarzutu z art. 2 dekretu sierpniowego, nie odpowiadał

³⁹ Postanowienie Sądu Okręgowego VIII Wydział Karny w Warszawie z dnia 13 maja 2025 r., sygn. VIII Ko 112/25.

on znamionom przestępstwa „szmalcownictwa”. Ustawodawca w przepisie tym penalizował wyjątkowo odrażające zachowania z okresu okupacji, które polegały na wymuszaniu świadczeń, w zamian za zaniechanie złożenia doniesienia władzom. Gdyby zatem sąd wojskowy obiektywnie i bezstronnie ocenił zebrane w sprawie dowody, w tej części bezdyskusyjnie zapadłby wyrok uniewinniający. W konsekwencji, w dzisiejszym stanie rehabilitacja w zakresie przypisanych czynów z art. 86 § 1 i 2 k.k. WP oraz art. 2 dekretu sierpniowego, nie budziła większych dylematów interpretacyjnych.

Rzecz się miała zgoda inaczej w odniesieniu do pozostałych zarzutów, tj. posiadania i obrotu dewizami oraz kruszczem. Wyszczególnione środki obiektywnie zostały ujawnione i zabezpieczone. Niemniej jednak nie stanowiły one własności ks. Sobalkowskiego, ani też innego duchownego diecezji kieleckiej. Prawo do dysponowania nimi nie było nieograniczone. Władający zmieniali się. Tym niemniej ustawodawca wprowadził obowiązek zwrotu tego rodzaju dóbr, czego świadomość pozostawała wśród dysponentów. Środki należały do Kościoła. Zgromadzili je poprzednicy na urządach, a w związku z tym dokonanie ich zwrotu władzom, byłoby działaniem jawnie sprzecznym z interesami diecezji. Środki te zostały przecież pozyskane legalnie i dlatego legalnie mogły być przeznaczane na zaspokajanie potrzeb. Tak też były wykorzystywane. Okoliczności sprawy wskazują, że kwalifikacja prawna czynu będącego podstawą długotrwałego tymczasowego aresztowania ks. Sobalkowskiego, a w konsekwencji także częściowego skazania, stanowiła jedynie pretekst do wdrożenia procesu karnego. Rzeczywistą intencją MBP było nakłonienie podsądnego do obciążenia odpowiedzialnością karną bp. Kaczmarka. Organy śledcze już na wstępie określiły role poszczególnych uczestników tego procesu. Ks. Sobalkowskiemu przypadło „zadanie” dostarczenia formalnych dowodów winy przeciwko swemu biskupowi. W zamian za niższy wyrok, łagodniejsze traktowanie oraz poluzowanie warunków aresztu. Kwestia istnienia czy też braku podstaw do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej nie miała znaczenia. Każdy mógł zostać wpłątany w sprawę karną i poważnie liczyć się z wydaniem wyroku skazującego, niezależnie od tego czy istniały ku temu podstawy. W sprawie politycznej oczekiwanie sprawiedliwego rozstrzygnięcia sądowego było iluzją. Intencje co do wszczęcia postępowania nie zasadały się na osiągnięciu kodeksowych celów postępowania karnego, a tylko założeń natury politycznej. Określono je w planie śledztwa i zagadnieniach podlegających wyjaśnieniu.

Prowadzenie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego jako przesłanka do uznania orzeczenia za nieważne, zazwyczaj dotyczy czynów bezzasadnie zarzuconych lub przypisanych w treści orzeczenia kończącego postępowanie. W przeważającej mierze kwalifikowanych na podstawie np. art. 86 k.k. WP lub m.k.k., a zatem aktów prawnych kierunkowo wykorzystywanych do eliminowania wrogów politycznych. Niezależnie od tego, odwołując się do znamion strony przedmiotowej, może obejmować także czyny, których popełnienie zostało w dużym stopniu uprawdopodobnione. W tym ostatnim przypadku to nie kwalifikacja prawna będzie czynnikiem decydującym, czy dany czyn był związany z prowadzeniem działalności niepodległościowej. W konkretnej sprawie za nieważne można uznać orzeczenie zakwalifikowane jako przestępstwo kryminalne. Granicę będą wyznaczać okoliczności podlegające ocenie w obszarze znamion strony podmiotowej, a zatem wpływające na winę i stosunek psychiczny sprawcy do czynu. Istotnym do zbadania w sprawie będzie, z jednej strony, przyświecająca sprawcy motywacja, a z drugiej, intencja organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Z tej perspektywy zabór przy użyciu przemocy zakwalifikowany jako przestępstwo roboju, może być dwojako oceniony. Jeżeli np. został popełniony przez żołnierza formacji niepodległościowej w ramach zabezpieczenia materiałowego oddziału w celu kontynuowania walki, choć wypełnia znamiona przestępstwa, może zostać uznany za nieważny. Równie dobrze może to dotyczyć zaboru broni palnej, jak też artykułów spożywczych i przemysłowych. W tym przypadku należy uwypuklić, że sprawca nie działał w zamiarze wzbogacenia się, tj. powiększenia swego majątku kosztem innego podmiotu. Realizował bowiem wyższe cele, w zależności od oceny sytuacji i stopnia zagrożenia, które mogły wiązać się z prowadzeniem działań zbrojnych, jeśli tylko zmierzały do odzyskania niepodległości. Takie działania zasługują na szacunek i aprobatę.

Zakwestionowane dewizy i kruszec pochodziły z darowizn. Ks. Sobalkowski nie dysponował nimi dla celów prywatnych. Uczestniczył w ich wydatkowaniu, ale tylko na zatwierdzone inwestycje i zawsze dla potrzeb diecezji. Działał dla dobra Kościoła w trudnych latach powojennych. Sąd wojskowy zastosował ustawę późniejszą do czynów popełnionych przed jej uchwaleniem, bezspornie z naruszeniem zakazu retroakcji przepisów karnych. Represjom sądowym poddano nie tylko ks. Sobalkowskiego, ale także bp. Kaczmarka i innych

księży diecezji kieleckiej. Oni wszyscy w równym stopniu byli wówczas postrzegani jako wrogowie Polski „ludowej”.

W podobnej sprawie Sąd Okręgowy w Warszawie, działając na wniosek prokuratora OKŚZpNP w Warszawie, stwierdził nieważność wyroków Sądu Wojewódzkiego dla m. st. Warszawy z dnia 16 czerwca 1953 r. (sygn. IV K 403/52) i Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1953 r. (sygn. I K 402/53) wydanych wobec ks. prof. Antoniego Słomkowskiego, Rektora KUL, skazanego za przestępstwa związane z obrotem zagranicznymi środkami płatniczymi oraz posiadanie dewiz i kruszcu⁴⁰.

Cele ustawy lutowej nie zostały wyczerpane. Wycofanie z obrotu prawno orzeczeń skazujących za niepopołnione przestępstwa zakwalifikowane z ustaw i dekretów powojennych wymierzonych przeciwko podziemiu niepodległościowemu, nie oznacza, że rozdział ten został zamknięty. Przedmiotowa sprawa dowodzi, iż wspomniany akt prawny jest nadal potrzebny w procesie przywracania sprawiedliwości dziejowej.

PIŚMIENNICTWO

- Gocel, Tomasz. 2018. „„Pamiętajcie o uwięzionych” (Hbr 13,3) – profesorowie Seminarium Duchownego w Kielcach prześladowani przez władze komunistyczne (1949-1963).” *Kieleckie Studia Teologiczne* 17:293-304.
- Gryz, Ryszard. 2023. „Więzienna korespondencja biskupa Czesława Kaczmarka do Prymasa Stefana Wyszyńskiego (1951-1953). Analiza źródłoznawcza.” *Archiwa. Biblioteki i Muzea Kościelne* 121:95-119. <https://doi.org/10.31743/abmk.14811>
- Grześkowiak, Alicja. 2020. „Aksjologiczne podstawy prawnokarnej ochrony Rzeczypospolitej Polskiej w perspektywie stuletnich dziejów.” *Teka Komisji Prawniczej PAN-Oddział w Lublinie* t. XIII, nr 1:131-47. <https://doi.org/10.32084/tekapr.2020.13.1-11>
- Romanowska, Elżbieta. 2021. „Za tajne do ewidencji, za polityczne dla prokuratury „Sekcje tajne” w sądownictwie powszechnym (1950-1955).” *Z Dziejów Prawa* 14:43-63. <https://doi.org/10.31261/ZDP.2021.22.03>
- Sychta, Katarzyna. 2017. „Wewnętrzna jawność postępowań rehabilitacyjnych z perspektywy oskarżonego i jego obrońcy.” *Problemy Prawa Karnego* 1:13-86. <https://doi.org/10.31261/PPK.2017.01.02>

⁴⁰ Postanowienie Sądu Okręgowego XII Wydział Karny z dnia 28 marca 2018 r., sygn. XII Ko 18/18.

- Warylewski, Jarosław. 2020. *Prawo karne. Część ogólna*. Wyd. 8. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Zamroczyńska, Magdalena. 2018. „Postępowania rehabilitacyjne osób skazanych za działalność na rzecz niepodległej Polski.” *Studia i Materiały Poznańskiego IPN* XLV:1-248.
- Zoll, Andrzej. 1997. „Problem okoliczności wyłączających bezprawność czynu w okresie politycznej zmiany systemu.” *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 1:93-102.